בלעם ואביו. כדאמר בגמ' (לקמן טו.) כל שמו ומה מציו בנבואות בידוע שהוא נביא בן נביא:

אימא במשעה שנכנסו ישראל למצרים. ופ"ת ומפי קמ"ל קרא כתיב ויוסף ה' את כל אשר לו ליוסף למשנה ואיוב אמאי אומה מעשה היה ק"מ שנה ופ"ק היה בן שבעים קודם ויל"ד דס"ד לומר כפל הוא כעובר ויופי של בנות אצל בשעים לו: **אליהוא** לא מישראל הוה. משמע דפשיטא להו ליוסף בן ברכאל מישראל הוה לכך נראה דבפ"ק דע"ז (דף ג.) דאמר יפת בלדד שמו ועופר הנעמתי[א] ויעידו בהן מישראל שקיימו כל התורה כולה ל"ג אם ואליהוא בן ברכאל ונראה דאמעמתא דהתם סבירא כמ"ד מיוב בימי יעקב הוה להו אמר לקמן דממשה ואילך לא שרתה שכינה על עובדי כוכבים: **דור ששופט את שופטיו.** לר"י דאמר ס' (בפ"ק) דתמורה (דף טו:) כל המשכונות שעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר לא היה בהם שוס דופי:

בפירוש רבינו חננאל חננאל גרס כולהו תנאי ואמוראי. לחיוב ישראל היה ולר"י נראה ל"ג ואמוראי דרבא ע"כ סבר לעיל ללאו מישראל הוה דקאמר לעיל הכי אמר להן משה למרגלים ישנו לאותו מדה שמשותיו כעין כו': **ויש אומרים איוב בימי יעקב הוה.** כתי' יש[ב] אומרים לאו היינו ר' נתן להא פליגי עליה[ג] : כדאמרן

אימא כמשעה שנכנסו ישראל למצרים ועד [שעה] שיצאו מיתיבי שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם ואלו הן בלעם ואביו ואיוב אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל הבוזי [ג"ל] (ו)ליטעמיך אליהוא בן ברכאל לאו מישראל הוה והא כתי' ממשפחת רם אלא אינבוי אינבי לאומות העולם ה"ג איוב אינבוי אינבי [לאומות העולם] אטו כולהו נביאי מי לא אינבוי לאומות העולם התם עיקר נביאותייהו לישראל הכא עיקר נביאותייהו לאומות העולם מיתיבי חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכרו הביא הקב"ה עליו יסורין התחיל מחרף ומגדף בפל לו הקב"ה שכרו בעוה"ז [כדי] לטרדו מן העולם הבא תנאי היא דתניא רבי אלעזר אומר איוב בימי שפוט השופטים היה שנאמר [1]הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו איזה דור שכולו הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים רבי יהושע בן קרחה אומר איוב בימי אחשורוש היה שנאמר [2]ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ איזהו דור שנתבקשו בו נשים יפות הוי אומר זה דורו של אחשורוש ואימא בימי דוד דכתיב [3]ויבקשו נערה יפה התם בכל גבול ישראל הכא בכל הארץ רבי נתן אומר איוב בימי מלכות שבא היה שנאמר [4]ותפל שבא ותקחם וחכ"א איוב בימי כשדים היה שנאמר [5]כשדים שמו שלשה ראשים ויש אומרים איוב בימי יעקב היה ודינה בת יעקב נשא כתיב הכא [6]כדבר אחת הנבלות תדברי וכתיב התם [7]כי נבלה עשה בישראל וכולהו [ד] תנאי סבירא להו דאיוב מישראל הוה לבר מיש אומרים דאי ס"ד מאומות העולם הוה בתר דשכיב משה מי [8]שריא שכינה על עובדי כוכבים והא [9]אמר מר בקש משה שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו שנאמר [10]ונפלינו אני ועמך א"ר יוחנן דורו של איוב שטוף בזמה היה שנאמר הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו וכתיב [11]שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך אימא בנבואה דכתיב [12]חזון ישעיהו בן אמוץ א"כ למה זה הבל תהבלו למה לי וא"ר יוחנן מאי דכתיב [13]ויהי בימי שפוט השופטים דור ששופט את שופטיו אומר לו [ז]טול קיסם מבין [ה](עיניך) אומר לו טול קורה מבין עיניך אמר לו [14]כספך היה לסיגים אמר לו סבאך מהול במים א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר מלכת שבא אשה היתה אינו אלא טועה מאי מלכת שבא מלכותא דשבא [15]ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם ויאמר ה' אל השטן מאין תבא ויען השטן וגו' [ו]אמר לפניו רבש"ע שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם שאמרת לו [14]קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ואפילו הכי בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה [עד שקנה בד' מאות שקל כסף] לא הרהר אחר מדותיך [15]ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ וגו' א"ר יוחנן גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם כתיב [16]כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ובאיוב כתיב [15]איש תם וישר ירא אלהים [וסר מרע] מאי וסר מרע א"ר אבא בר שמואל [ו]איוב ווותרן בממונו היה מנהגו של עולם נותן חצי פרוטה לחנוני איוב ויתרה משלו [17]ויען השטן את ה' ויאמר החנם ירא איוב אלהים הלא אתה סכת בעדו ובעד ביתו וגו' [ז]מאי מעשה ידיו ברכת א"ר שמואל בר רב יצחק כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך מאי ומקנהו פרץ בארץ א"ר יוסי בר חנינא מקנהו של איוב פרצו גדרו של עולם מנהגו של עולם זאבים הורגים העזים מקנהו של איוב עזים הורגים את הזאבים [18]ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך [19]ויאמר ה' אל השטן הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ידך וגו' [20]ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלים ושותים יין בבית אחיהם הבכור ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חורשות וגו' מאי הבקר היו חורשות והאתונות רועות על ידיהם א"ר יוחנן מלמד שהטעימו הקב"ה לאיוב מעין

לימא למשעה שנכנסו לו'. מתמיה ועבר דכתיב (לעיל מב) ויוסף ה' את כל אשר ללעיל למשנה לף שנותיו הוכפלו לכתיב[ט] [שם] וימי לעיל מהר ואת מלה ומרבעים שנה למדנו בן שבעים כשנכנסו יסורין עליו הרי מתמיה ועבר ולעולם מעולי גולה היה: **נתנאי לאומות העולם.** מלמד שכרי היה: **אליהוא.** על כרחך מדייחסיה קרא בשמו [ושם מכוי] ושם משפחתו ישראל הוה ולית למאי ממשפחת רם היה היינו מבראם: **שכולו הבל.** הטועים שבהן לף היו כלום כלאמרינן לקמן שהשפטן היה לו פתחון פה לשפוט את שופטו ומוכיחו: **צימי מלכות שבא היה.** ובפ' (ב) **גדול** מכבדים עליו: **וחכ"ג צימי מלכות כשדים.** צימי נבוכדנצר היה ובפ' גם מצינו גדול עליו: **וכולהו הני תנאי היו:** מקשה לתירוץ לעיל תנאי היה הוא מתניתא לעיל ס"ל עובד כוכבים הוה והני תנאי הוה כר מים סבירא להו דישראל הוה כר מים מומרים לאמרי צימי יעקב הוה: **והא אמר מר.** בפ"ק דברכות (דף ז.): **ונפלינו.** (ג) ונבדלנו בלכתך עמנו מכל האומות: **ונחזה בך.** לשון זימה [הוא זה] להסתכל בנשים שעובדי כוכבים חומרים לישראל שובי לתורתנו ותזי עמנו: **שפוט את שופטיו.** שהיו השופטין עצמן מקולקלים והיה פתחון פה לנשפטו להוכיח את מוכיחו שאם אמר לו השופט טול קיסם מבין עיניך הסתלק ופרוש מעבירה קטנה שבידך יכול זה לומר טול קורה מבין עיניך פרוש מעבירה חמורה שבידך: **סבלך.** ייך כמו אל תהי בסבאי יין (משלי כג): **מהול.** מעורב וכן כל לשון טוללות שבתורה לשון ערבוב: **קוס הסהנלך.** היינו דקאמר ומהתהלך בה מלמעלה שאמרת לו התהלך בארך ולרחב בא: ס"ג **מנהג עולם נותן חלי פרוטה לחנוני.** מי שיש לו מלכה מועטת לעשות לומר לפועל חלי פרוטה חלי נותן לך ולך חלק חנוני ונקנה בפרוטה ככר או בילים ונחלוק ולזוד ויתרה לחלי הסני משלו ונותן לו כל הפרוטה שהיה רע בעיניו לדקדק בדבר קל שבידו ממון: **והשטונם רועים [וגו'].** ע"י הסבל לריש ליה לקרא שמוכיח מזיז מחלט המעטה שהזכיר לומר בשעתו:

מעין

הגהות הב"ח

(ה) גמ' וכולהו הני תנאי סבירא: (ב) רש"י ד"ה בימי וכו' וכן גם גדול: (ג) ד"ה ונפלינו נ"ב אע"ג דבלכתך עמנו היא שלא מחמת בקש שעמדים עכ"ע על ישראל מ"מ שלא ונפלינו היא דבוקה עם בלכתך עמנו וכן אמר ועוד דבר אחר אני שואל ממך שנהיה נבדלים בלכתך עמנו מכל האומות:

מוסף רש"י

טול קיסם. כלומר טול קטן שבידך, זה יכול לומר לו טול אתה טול גדול שבידך (ערכין טז:). **והאתונות רועות על ידיהם.** שלאחר תרשת המהומות (ל"ל הבקר) היו זוכעים עם החרישה וכוחות המהומות מיד מזיז מן החלם (איוב א יו).

מוסף תוספות

א. ואליהוא בן ברכאל הבוזי וכו' דאלמא אליהוא גוי הוה. מוס' ר"ל. ב. אע"ג דקיימא לן דיש אומרים היינו ר' נתן כדאמר בסוף הוריות (יג:) דאסיקו ליה לר' נתן יש אומרים. מוס' לקמן נג:

רבינו גרשום

חושבנא ישראל היו במצרים ר"י שנה ואיוב כשבאו עליו יסורין היה בן ע' שנה כדכתיב (איוב טו) גם שב גם ישיש בנו ואין שב פחות מע' שנה כדכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכשהשיב הקב"ה שבותו נתן לו הכל למשנה ושנותיו הכפיל לו כדכתיב ויהי איוב אחרי זאת ק"מ שנה והנהו ע' דמעיקרא הרי ר"י שנה: בלעם [ואביו] אינבויי אינבי לעובדי כוכבים על דור הפלגה. בלעם אינבי לעובדי כוכבים לעמלק [ולכתיים] וקשיא לר' יוחנן ולר' אלעזר דאמרי מעולי גולה היה: כדי לטורדו מן העולם. אלמא דאיוב מעובדי כוכבים הוה: תנאי היא כו' וכולהו הני תנאי מהא ברייתא דר' אלעזר ואילך מדהו דאיוב מישראל הוה מדקא מיירי טעמייהו ממשה ואילך איכא למשמע מינה הואיל ושרתה עליו שכינה ממשה ואילך: לבד מיש אומרים דאמר בימי יעקב הוה שעדיין לא בא משה לעולם: דאי ס"ד דלשאר תנאי מאומות העולם היה וכי ממשה ואילך כו'. ג) ואמוראי קרי לר' יוחנן ולר' אלעזר דאמרי תרוייהו איוב מעולי גולה היה ורבא נמי אמורא: מה תחזו בשולמית דכי היכי דהאי קרא משתעי בנקבה דהיינו זימה הכי נמי הן אתם כולכם חזיתם:

תורה אור

1 הֵן אַתֶּם כֻּלְּכֶם חֲזִיתֶם וְלָמָּה זֶּה הֶבֶל תַּהְבְּלוּ׃
איוב כז יב

2 וְלֹא נִמְצָא נָשִׁים יָפוֹת בְּכָל בְּנוֹת אִיּוֹב בְּכָל הָאָרֶץ וַיִּתֵּן לָהֶם אֲבִיהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם׃
איוב מב טו

3 וַיִּבְקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ׃
מלכים א א ג

4 וְתִפֹּל שְׁבָא וְתִקָּחֵם וְאֶת הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי חָרֶב וַאֲמַלְּטָה רַק אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ׃
איוב א טו

5 עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמַר כַּשְׂדִּים שָׂמוּ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיִּפְשְׁטוּ עַל הַגְּמַלִּים וַיִּקָּחוּם וְאֶת הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי חָרֶב וַאֲמַלְּטָה רַק אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ׃
איוב א יז

6 וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ כְּדַבֵּר אַחַת הַנְּבָלוֹת תְּדַבְּרִי גַּם אֶת הַטּוֹב נְקַבֵּל מֵאֵת הָאֱלֹהִים וְאֵת הָרָע לֹא נְקַבֵּל בְּכָל זֹאת לֹא חָטָא אִיּוֹב בִּשְׂפָתָיו׃
איוב ב י

7 וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן הַשָּׂדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת בַּת יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה׃
בראשית לד ז

8 וּבְמָה יִוָּדַע אִפּוֹא כִּי מְצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמְּךָ הֲלוֹא בְלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכֹּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃
שמות לג טז

9 שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה בָּךְ מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כְּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם׃
שיר השירים ז א

10 חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה׃
ישעיהו א א

11 וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לָגוּר בִּשְׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו׃
רות א א

12 בְּטֶרֶף הָיָה לְסֹגִים סָבְאַךְ מְהוּל בַּמָּיִם׃
ישעיהו א כב

13 וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל יְיָ וַיָּבוֹא גַם הַשָּׂטָן בְּתוֹכָם
וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן מֵאַיִן תָּבֹא וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת יְיָ וַיֹּאמֶר מְשׁוֹט בָּאָרֶץ וּמֵהִתְהַלֵּךְ בָּהּ׃
איוב א ו-ז

14 קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּהּ׃
בראשית יג יז

15 וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן הֲשַׂמְתָּ לִבְּךָ עַל עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כָּמֹהוּ בָּאָרֶץ אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יְרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע׃
איוב א ח

16 וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי׃
בראשית כב יב

17 וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת יְיָ וַיֹּאמֶר הֲחִנָּם יָרֵא אִיּוֹב אֱלֹהִים׃ הֲלֹא אַתָּה שַׂכְתָּ בְעַדּוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל אֲשֶׁר לוֹ מִסָּבִיב מַעֲשֵׂה יָדָיו בֵּרַכְתָּ וּמִקְנֵהוּ פָּרַץ בָּאָרֶץ׃
איוב א ט-י

18 וְאוּלָם שְׁלַח נָא יָדְךָ וְגַע בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ אִם לֹא עַל פָּנֶיךָ יְבָרֲכֶךָּ׃
איוב א יא

19 וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן הִנֵּה כָל אֲשֶׁר לוֹ בְיָדֶךָ רַק אֵלָיו אַל תִּשְׁלַח יָדֶךָ וַיֵּצֵא הַשָּׂטָן מֵעִם פְּנֵי יְיָ׃
איוב א יב

20 וַיְהִי הַיּוֹם וּבָנָיו וּבְנֹתָיו אֹכְלִים וְשֹׁתִים יַיִן בְּבֵית אֲחִיהֶם הַבְּכוֹר וּמַלְאָךְ בָּא אֶל אִיּוֹב וַיֹּאמֶר הַבָּקָר הָיוּ חֹרְשׁוֹת וְהָאֲתֹנוֹת רֹעוֹת עַל יְדֵיהֶם׃
איוב א יג-יד

נותן חצי פרוטה לחנוני שאם היה חייב לפועל חצי פרוטה היה נותן לו איוב פרוטה שלימה ולא היה הולך לחנוותי לחלוף לו חצי ליתן לו חצי לפועל [כמנהגם] היינו וסר מרע שלא היתה מדתו כמדת רעיו בני אדם: שהטעימו הקב"ה ששופט. מי שהיה ששפוט על פי בית דין הוא שופט את שופטיו שאם אמר לו השופט טול קיסם שלך גדילה מתחת ידיך היה משיב הוא לשופט טול קורה כלומר אני גזלתי קיסם שהוא מעט אתה גזלת קורה שהוא גדול מזה: אדם

ט) גרסת מזה שכתיבו היה גוסס וכולהו תנאי ואמוראי וכני המוס' כפס ר"ת ע"ש: